

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 416

**Współczesne problemy ekonomiczne.
Rozwój zrównoważony w wymiarze
globalnym i europejskim**

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kozuchowska

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-561-2

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	7
Bernadeta Baran: Idea zielonej gospodarki w UE a perspektywy rozwoju energetyki odnawialnej w Polsce / The idea of green economy in the EU vs. perspectives of renewable energy development in Poland.....	9
Beata Będzik: Ważkość kapitału społecznego w kształtowaniu spójności społecznej / Validity of social capital in shaping social cohesion.....	17
Jan Borowiec: Wzrost gospodarczy a zmiany w spójności gospodarczej i społecznej w krajach Europy Środkowo-Wschodniej / Economic growth vs. changes in the economic and social cohesion in Central and Eastern European countries.....	26
Jarosław Czaja: Euroizacja jako skutek spowolnienia integracji monetarnej w Unii Europejskiej / Euroization as an effect of slower monetary integration in the European Union.....	36
Mariusz Czupich: Spójność społeczna w wybranych krajach Unii Europejskiej / Social cohesion in selected countries of the European Union.....	44
Małgorzata Dziembała: Rozwój transgranicznych systemów innowacji w dobie globalizacji – przykład regionu Venlo-Niederrhein / Cross-border innovation systems development in a globalizing world – the Venlo-Niederrhein example.....	53
Joanna Jahn: Eksport wyrobów wysokiej techniki w Unii Europejskiej / Export of high tech in the European Union.....	65
Urszula Kalina-Prasznic: Reformy emerytalne a polityka spójności ekonomicznej / Pension reforms vs. cohesion policy.....	75
Maria Kola-Bezka: Zmiany pozycji konkurencyjnej regionów NUTS 3 w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 2000–2012 / Changes in the competitive position of nuts 3 regions in Central and Eastern Europe in 2000-2012.....	83
Agnieszka Kwarcińska: Międzynarodowe inicjatywy normatywne w zakresie społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR) jako wyraz działań na rzecz zrównoważonego rozwoju / International normative initiatives in corporate social responsibility (CSR) as a manifestation of actions for sustainable development.....	95
Dorota Michalak: Analiza skutków zmian klimatu i wynikających z nich działań adaptacyjnych podejmowanych przez Unię Europejską / Analysis of the impact of climate changes and resulting the reform adaptation measures taken by the European Union.....	104

Aleksandra Nacewska-Twardowska: Liberalizacja polityki handlowej UE a zmiany w handlu towarami / European Union trade liberalization and changes in goods trade	113
Jacek Pera: Ocena stabilności makroekonomicznej w gospodarkach unijnych w świetle procedury nierównowagi makroekonomicznej. Aspekt ryzyka zjawisk kryzysowych / Evaluation of macroeconomic stability in the economies of the EU in the light of the macroeconomic imbalance procedure. Risk aspect of the crisis phenomenon	123
Dariusz Perło: Inteligentne specjalizacje a rozwój zrównoważony / Smart specializations and sustainable development	136
Grażyna Rzeszotarska: Strategia „Europa 2020” – narzędzie realizacji koncepcji inteligentnego rozwoju w krajach UE / The Europe 2020 strategy – a tool to implement the concept of smart growth in the EU.....	145
Małgorzata Szczepaniak: Polityka fiskalna w czasie kryzysu gospodarczego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej / Fiscal policy during the economic crisis in the countries of Central and Eastern Europe	153
Barbara Wieliczko: Zrównoważenie rolnictwa UE a WPR i strategia „Europa 2020” / Sustainability of agriculture in the EU vs. cap and “Europe 2020” strategy.....	164
Maria Zuba-Ciszewska: Wkład idei spółdzielczości wywodzącej się z socjalizmu zrzeszeniowego w koncepcję CSR / The contribution of the idea of cooperativeness descending from the association socialism into the concept of CSR	172

Wstęp

Współczesne otoczenie społeczno-ekonomiczne jest bardzo skomplikowane. Złożoność ta inspiruje ekonomistów do podejmowania wielokierunkowych badań, skupiających się na poszukiwaniu rozwiązań zarówno w ujęciu teoretycznym, jak i praktycznym. Jednym z najważniejszych problemów ekonomicznych, które z punktu widzenia rozwoju i wzrostu społeczno-gospodarczego wymagają dogłębnych i szerokich eksploracji, jest zrównoważony rozwój.

W prezentowanym Państwu opracowaniu naukowym zatytułowanym „Rozwój zrównoważony w wymiarze globalnym i europejskim” podjęto próbę opisu i analiz kwestii związanych z szeroko pojętymi zagadnieniami rozwoju zrównoważonego w wymiarze globalnym i europejskim. Tematyka zawartych w publikacji tekstów jest zróżnicowana, odzwierciedla bowiem zarówno wieloaspektowość koncepcji rozwoju zrównoważonego, jak i różnorodność działań podejmowanych przez Unię Europejską i wspólnotę międzynarodową na rzecz wspierania takiego właśnie modelu rozwoju. Autorzy ujętych w niniejszej pracy artykułów naukowych dołożyli wielu starań, aby studium to odnosiło się do empirii i rzeczywistości współczesnej gospodarki. W efekcie tych dążeń powstało opracowanie charakteryzujące się wysokim poziomem merytorycznym oraz dużą aktualnością omawianej problematyki. Pozwala to mieć nadzieję, że zawarte w prezentowanej publikacji przekazy okażą się nie tylko pomocne w głębszym zrozumieniu rozwoju obecnego stanu współczesnej gospodarki, lecz także będą przyczynkiem do dalszych naukowych analiz, tym bardziej że wielogłos w sprawach tak aktualnych, jakie obejmują treści poruszone w artykułach, stanowi przegląd opinii wielu polskich środowisk uniwersyteckich.

Przekazując tę publikację do rąk Czytelników, mamy głębokie przekonanie, że zawarte w niej myśli i idee spotkają się z dużym zainteresowaniem pracowników naukowych, teoretyków, praktyków, studentów studiów ekonomicznych i innych kierunków. Chcielibyśmy także bardzo podziękować wszystkim Autorom za umieszczone w prezentowanym wydawnictwie teksty, ufając, że nasza współpraca będzie kontynuowana.

*Grażyna Wolska
Jan Borowiec
Bernadeta Baran*

Maria Zuba-Ciszewska

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

e-mail: maria.zuba@kul.pl

WKŁAD IDEI SPÓŁDZIELCZOŚCI WYWODZĄCEJ SIĘ Z SOCJALIZMU ZRZESZENIOWEGO W KONCEPCJĘ CSR

THE CONTRIBUTION OF THE IDEA OF COOPERATIVENESS DESCENDING FROM THE ASSOCIATION SOCIALISM INTO THE CONCEPT OF CSR

DOI: 10.15611/pn.2016.416.18

JEL Classification: B14, B15, J54, P13, Q13, M14

Streszczenie: Z istoty i charakteru społeczno-ekonomicznego spółdzielni wynikają określone zasady ich funkcjonowania, które wkomponowują się w koncepcję społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR). Realizowane zasady spółdzielcze powodują, że spółdzielnia jest odpowiedzialna wobec ogółu interesariuszy w wymiarze m.in. ekonomicznym i społecznym. Celem niniejszego artykułu jest wykazanie wkładu spółdzielczości opartej na ideach socjalizmu zrzeszeniowego (tzw. zasady rochdalejskie z późniejszymi zmianami) w koncepcję CSR.

Słowa kluczowe: spółdzielczość, socjalizm zrzeszeniowy, zasady rochdalejskie, CSR.

Summary: Cooperatives functioning determined principles which integrate themselves into the concept of Corporate Social Responsibility (CSR) result from the nature and socio-economic character of cooperatives. Realized cooperative principles cause that a cooperative is responsible to all stakeholders in i.a. economic and social dimensions. The aim of the article is to prove the contribution of cooperativeness based on the ideas of association socialism (so called the Rochdale's principles with later changes) into the concept of CSR.

Keywords: cooperativeness, association socialism, the Rochdale principles, CSR.

1. Wstęp

Spółdzielnia jest przede wszystkim zrzeszeniem osób, a nie kapitału. Podwójna natura spółdzielni (przedsiębiorstwo i wspólnota ludzi) powoduje, że istnieją obok siebie zarówno cel gospodarczy, jak i grupowy – ukierunkowany społecznie. Ważną

cechą spółdzielni jest dobrowolność w powołaniu jej do istnienia, w zrzeszaniu się w niej i występowaniu z niej. Najważniejszym organem spółdzielni jest ogólne zebranie członków (lub ich przedstawicieli), gdzie każdy z nich ma jeden głos, niezależnie od liczby udziałów. Wybór przez ten organ zarządu i rady nadzorczej, podejmowanie decyzji o podziale wypracowanej nadwyżki, określenie strategii działania mają charakter demokratyczny. Istotna jest maksymalizacja korzyści członków spółdzielni, tj. gospodarstw domowych oraz przedsiębiorstw rodzinnych (rolników, rzemieślników, drobnych kupców itp.), co oznacza, że jeśli w dłuższym okresie nie uzyskują oni korzyści, to podstawa powołania do istnienia spółdzielni zostaje naruszona [Kapusta 2006].

Na kształtowanie się zasad i wartości spółdzielczych w ponadpółtorawiekowej tradycji ruchu spółdzielczego miały wpływ zarówno założenia ideowe (głównie socjalizmu utopijnego – zrzeszeniowego, społecznej nauki Kościoła katolickiego i liberalizmu), jak i praktyczne działania spółdzielni wynikające z danych warunków, w jakich przyszło spółdzielniom funkcjonować.

Celem artykułu jest wykazanie, że z charakteru społeczno-ekonomicznego spółdzielczości, opartej na ideach socjalizmu utopijnego, wynikają określone zasady funkcjonowania spółdzielni, które powodują, że od początku swojej historii spółdzielczość jest odpowiedzialna, czyli w praktyce realizuje koncepcję społecznej odpowiedzialności biznesu (*Corporate Social Responsibility* – CSR), na długo przedtem niż ten termin zdefiniowano. Społecznie odpowiedzialne postępowanie obejmuje wszystkie dobrowolne działania przedsiębiorstwa ukierunkowane na rozwiązanie społecznie ważnych problemów. Oznacza to, że przedsiębiorstwa przyjmują zobowiązania społeczne jako warunek ograniczający zakres ich wyborów [Adamczyk 2001]. W literaturze przedmiotu można znaleźć kilkaset definicji terminu CSR. Na niemożność jednoznacznego zdefiniowania CSR wpływa m.in. ciągły rozwój oraz zakres stosowania tego terminu. Pierwszy tekst naukowy dotyczący „ekonomii odpowiedzialności” J.M. Clarke opublikował w 1916 r. CSR inaczej określano kilkadziesiąt lat temu, a inaczej współcześnie. Zakres tego terminu ciągle się poszerza, obejmując nowe obszary i koncepcje. W jednym z badań najczęściej stosowanych definicji stwierdzono, że zazwyczaj odnoszą się one do takich określeń, jak: relacje z interesariuszami, dobrowolność, wymiar społeczny, ekonomiczny i ekologiczny [Rok 2013]. W pracy przyjęto, za jednym z twórców podejścia do CSR opartego na wyodrębnieniu rodzajów odpowiedzialności, tj. A.B. Carrollem [1979, s. 499–500], że podstawowa odpowiedzialność przedsiębiorstwa ma wymiar ekonomiczny, ponieważ jego zadaniem jest produkcja towarów (dostarczenie usług) i ich sprzedaż z zyskiem. A drugim ważnym wymiarem odpowiedzialności przedsiębiorstwa jest odpowiedzialność społeczna, na którą zwrócił uwagę „ojciec” CSR H.R. Bowen już w 1953 r. w jednej z pierwszych definicji CSR, uwzględniającej również pożądane przez społeczeństwo cele i wartości, które powodują, że znaczenia nabierają społeczne wyniki działania firmy [Bowen 1953].

Komisja Europejska wskazała, że długą tradycję w łączeniu opłacalności ekonomicznej i odpowiedzialności społecznej mają spółdzielnie, które prowadzą dialog społeczny z różnymi interesariuszami [CE 2002, s. 10]. Spółdzielczość powstała jako ruch ekonomicznej samoobrony i samopomocy uboższych warstw społecznych, w warunkach niemożności zaspokojenia podstawowych potrzeb ludzi znajdujących się w ubóstwie lub bezpośrednio nim zagrożonych. U schyłku feudalizmu i w początkowej fazie rozwoju gospodarki kapitalistycznej powstały w Europie warunki społeczno-ekonomiczne, które zagrażały egzystencji materialnej bardzo licznych środowisk społecznych. Miasta były przeludnione migracją ze wsi, żywołowo rozwijał się przemysł, szerzyła się bieda, bezdomność i bezrobocie [Piekara 2000]. Następowało rozwarstwienie społeczne: wzrastała liczba najbiedniejszych, utrzymujących się z ciężkiej pracy najemnej, przy bogaceniu się nielicznych kapitalistów. Degradacji ekonomicznej uległo wielu dawniej średniozamożnych drobnych rzemieślników, sklepikarzy i chłopów [Piechowski 2008, s. 13]. W rodzącym się kapitalizmie dostrzegano dosyć powodów do sprzeciwu wobec jego wpływu na jednostki i społeczeństwo. Do prekursorów myśli socjalistycznej zaliczali się m.in. Robert Owen (1771–1858) i Charles Fourier (1772–1837) [Landreth, Colander 1998]. Ich koncepcje nowego systemu miały zostać zrealizowane przy odwołaniu się do ludzkiego racjonalizmu, a nie przemocy, dlatego późniejsi socjaliści (K. Marks i F. Engels) nazwali ich socjalistami utopijnymi [Kumar 1990, s. 8]. R. Owen i Ch. Fourier w swoich koncepcjach odwoływali się do potrzeby tworzenia zrzeszeń o charakterze społeczno-gospodarczym.

2. Wpływ idei socjalizmu zrzeszeniowego na zasady spółdzielcze

Fourier błędy w systemie gospodarczym widział w czterech sferach: w produkcji (przez rozdrobnienie i nieskoordynowanie działalności warsztatów rolniczych i przemysłowych), w konsumpcji (opartej na zbytku „bezczywnych”, a nędzy wytwórców), w rozdziale dóbr (przez konkurencję prowadzącą do obniżenia płac), w krążeniu dóbr (przez wyzysk pośredników) [Sikora 1989].

Proponował przekształcenie struktury posiadania oraz zmianę stosunków zatrudnienia, tak by likwidacji uległa praca najemna i by zagwarantowane zostało minimum egzystencji, wzrastające wraz z rozwojem społecznym. Własność powinna być uspołeczniona, a środki produkcji kolektywnie zarządzane na zasadzie akcjonariatu, gdzie wszyscy są udziałowcami rozmaitych przedsięwzięć ekonomicznych i pełnią jednocześnie funkcję producenta i konsumenta [Majler 1965]. Zwracał uwagę na prawo do pracy, które wyprowadził od naturalnego prawa do istnienia człowieka, oraz do równych szans, by zyskać istnienie przez pracę „atrakcyjną” [Cunliffe, Erreygers 2001, s. 468].

Chciał nowy, sprawiedliwy ustrój gospodarczy oprzeć na systemie zrzeszeń wytwórców. Ponieważ rolnictwo powinno uniezależnić się od tradycyjnego handlu, na wsi powinny powstać gminne domy handlowe. Rolnicy deponowaliby w nich pro-

dukty swojej pracy, one płaciłyby podatki za całą gminę, ściągając je z należności za zmagazynowane towary, wypłacałyby zaliczki producentom (pełniąc rolę banków) i dywidendy swoim akcjonariuszom. Podejmując działalność zaopatrzeniową, miały pełnić rolę także zrzeszenia konsumentów, a finansując i kierując nowymi przedsiębiorstwami – stowarzyszenia wytwórczego. W miastach obok kooperatyw spożywczych i handlowych, które wymieniając wytwory przemysłu na produkty rolne, wyeliminowałyby system prywatnego pośrednictwa, powinny powstać kooperatywy wytwórcze. Pracownicy mieli być akcjonariuszami zakładów przemysłowych. W nowym zrzeszeniowym ustroju falanstery, czyli gospodarstwa produkcyjno-konsumpcyjne, byłyby dzielone na falangi, tj. grupy robocze, powstające na zasadzie dobrowolnego dobierania się zespołów ludzi. Dzięki podziałowi pracy i specjalizacji praca byłaby wydajniejsza. Wytworzony produkt dzielono by na dwie części, przy czym pierwsza z przeznaczeniem na ogólne potrzeby wspólnoty (np. inwestycje), a druga, w postaci akcji, między członków falangi, którzy staliby się jej akcjonariuszami. W ten sposób dobro ogólne byłoby podstawą współpracy. Dochód wytworzony dzielony byłby według wkładu pracy i osiągniętych wyników, pełnionych funkcji (np. kierowniczych) oraz wkładu kapitału członków do wspólnoty. Niestety próba powołania falanstera nie powiodła się ze względu na ograniczone fundusze na jego stworzenie i rozbieżności ideowe twórców [Sikora 1989].

Owen był przeciwnikiem własności prywatnej oraz wynikającego z niej wyzysku i niesprawiedliwości społecznej, dlatego opowiadał się za uspołecznieniem własności i środków produkcji poprzez organizację społeczeństwa spółdzielczego [Holyoake 1875]. Kontynuował myśl Williama Godwina, który uważał, że ludzie mają naturalną skłonność do życia w zgodzie, bezinteresowności i życzliwości [Heywood 2007], a źródłem zła w społeczeństwie są czynniki środowiskowe. Owen krytykował współczesny mu system gospodarczy jako powodujący marnotrawstwo, nierówności społeczne, współzawodnictwo, nastawiony na produkcję za dużej ilości towarów, często o niskiej użyteczności lub wartości, uciążliwy dla zatrudnionych, a także negatywnie oddziałujący na charakter człowieka [Owen 1991].

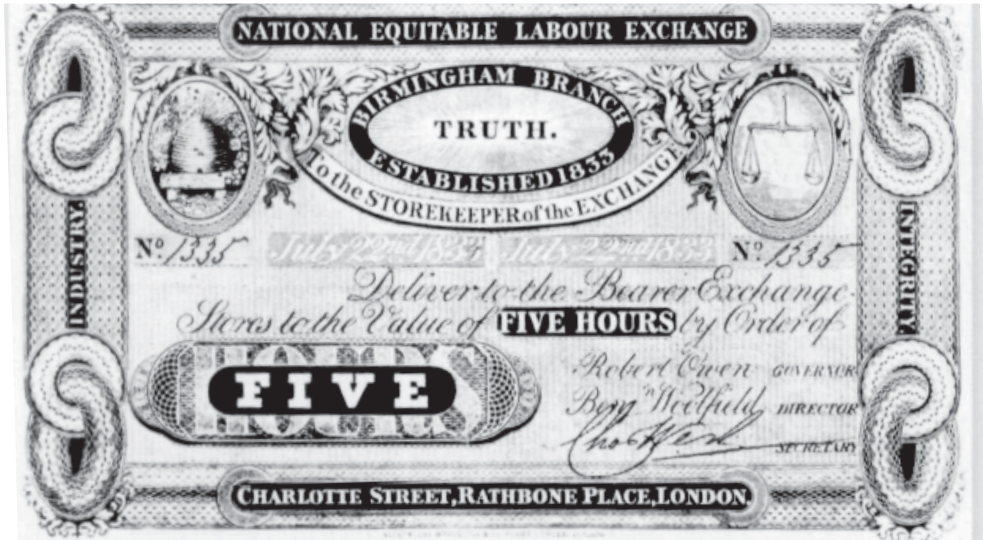
Gdyby z ustroju, który skłania człowieka do złego, egoistycznego postępowania, wyeliminować własność prywatną i wolną konkurencję, to narzucane altruistyczne, pozytywne motywy skłaniałyby człowieka do kierowania się dobrem. Oparciem takiego ustroju gospodarczego miały być dobrowolne zrzeszenia społeczno-ekonomiczne (osiedla, komuny), które realizowałyby zasady wspólnej własności, produkcji, pracy i konsumpcji oraz podziału dochodu według potrzeb [Leopold 2011]. Takie zrzeszenia mogli zakładać nie tylko właściciele ziemscy, kapitaliści czy parafie, ale i sami pracujący, farmerzy czy rzemieślnicy. W tym drugim przypadku zakłady utworzone na podstawie wspólnoty interesów powinny być zarządzane przez założycieli. W komunach wspólnotowa władza jest zorganizowana według kryterium wieku. Zarządzanie demokratyczne sprawami wewnętrznymi komuny (np. produkcją) należy do osób w wieku 30–40 lat. Młodszy mieli uczyć się, pracować, dystrybuować bogactwo między obywateli wspólnoty, działać w instytucjach

społecznych oraz uprawiać naukę i sztukę. Natomiast starsi utrzymywali kontakty zewnętrzne (np. wymieniali produkty) [Owen 1959]. Istotną rolę w kształtowaniu charakterów ludzi na wartościowych członków zrzeszeń Owen przypisywał edukacji, szczególnie na wczesnym etapie rozwoju dzieci [Leopold 2011]. Społeczeństwa osiedli miały cechować rzetelność, prawość, szczerłość i sprawiedliwość wynikające z tego, że rozumnie pokierowana praca tych ludzi przynosić miała nadwyżkę produkcji. Wtedy każdy mógł według potrzeb czerpać z tych zapasów i nie musiał oszukiwać, np. zaniżając wartość produkowanych dóbr. Zrzeszenia powinny poza produkcją artykułów potrzebnych do życia wspólnocie wytwarzać również artykuł szczególny, który można wymienić z innymi zrzeszeniami za noty symbolizujące wartość pracy. Zrzeszenia powinny się łączyć w związki federacyjne, by wzajemnie sobie pomagać. Jednak cel (jeden interes, język, kodeks praw), jaki Owen im postawił [Owen 1959], można określić nierealnym. Zrzeszenia są odpowiedzialne w stosunku do państwa – przyczyniają się do jego zamożności, płacą podatki, dzięki odpowiedniemu ustrojowi zapobiegają przestępstwom (nie narażają na koszty sądów i więzień), przez właściwe kształcenie młodzieży (również fizyczne) zapewniają obronność swego kraju. Opowiadał się za równouprawnieniem kobiet w wykształceniu, prawach, przywilejach i wolności osobistej oraz głosił swobodę religii zgodnej z sumieniem. Bódcem skłaniającym ludzi do pracy, w miejsce własności prywatnej, umieścił szczęście wszystkich ludzi [Owen 1959].

Zanim Owen przedstawił swoją koncepcję zrzeszeń, przez 24 lata jako kierownik (i udziałowiec) fabryk włókienniczych w New Lenark poprawiał położenie materialne i moralne pracujących tam ludzi. Chciał on z fabryki uczynić miejsce, gdzie robotników wyposaża się w godność. Czas pracy nieletnich i dorosłych zredukował do 10,5 godziny dziennie, co poprawiło nie tylko ich zdrowie, ale i wydajność. Założył zakład wychowawczy, w którym zgodnie z głoszoną przez siebie zasadą, że środowisko kształtuje charakter człowieka, dzieci wychowywane były na ludzi inteligentnych, uczciwych i dobrych. Przy fabryce powstał dla robotników sklep z produktami o niższych niż rynkowe cenach. Poziom umysłowy i moralny mieszkańców osady wzrósł. Robotnicy byli zaangażowani w rozwój wspólnoty poprzez wpłacanie składek na utrzymanie inwalidów i starszych (Owen uważał działanie obcych instytucji filantropijnych za demoralizujące i niepotrzebne) oraz na kształcenie dzieci [Owen 1959].

Owen na plan pierwszy wysunął pracę ludzką. Przeciętny nakład sił pracownika, niezbędnych do wytworzenia towaru, powinien określać wartość produktu. Znikłoby wtedy zjawisko ludzi pracujących, lecz mimo to mających kłopoty z przetrwaniem. Nowemu sposobowi uczciwej wymiany produktów miała służyć założona w 1832 r. w Londynie organizacja handlowa (o charakterze również banku) Sprawiedliwej Wymiany Produktów Pracy (*Equitable Labour Exchange*) [UCL 2015]. Członek tej instytucji przynosił do jednego z jej magazynów (bazarów) własny produkt, za który otrzymywał bon pracy określający liczbę godzin zużytych na wyprodukowanie danego dobra. Za ten bon mógł nabyć dobra innych członków sto-

warzyszenia znajdujące się w tym magazynie, zgodnie z tym, co zostało określone w tym bonie (rys. 1). Chodziło o likwidację pieniądza jako narzędzia wyzysku oraz pośredników handlowych. Jednak po dwóch latach zamknięto bazary, ponieważ spierano się o wartość produktów i czas potrzebny do ich wykonania, niektórym osobom oferowano niższe wynagrodzenie, wiele towarów zalegało magazyny. Bony pracy miały wyeliminować pieniądza, a zaczęły funkcjonować podobnie jak on.

Rys. 1. Bon pracy

Źródło: [Donnachie 2012, s. 46].

Również założona przez Owena osada spółdzielcza (New Harmony) w stanie Indiana w Ameryce w 1824 r. przetrwała tylko trzy lata ze względu na spory w zarządzaniu dotyczące spraw materialnych i ideologicznych [Mclaren 1996, s. 224].

Kilkadziesiąt lat wcześniej powstawały spółki i stowarzyszenia spożywcze (jak w 1800 r. Old Victualing and Baking w Bridgetonie), ale poza tanim dostarczaniem podstawowych produktów spożywczych (np. chleba), nie przyświecał im inny, szerszy cel [Krzywicki 1903]. Dopiero koncepcje Owena sprawiły, że spółdzielczość stała się ruchem masowym i zaczęła się rozwijać.

Z koncepcji Owena czerpali tkacze z Rochdale, którzy w 1844 r., zagrożeni podziałem w strajku utratą zarobków, założyli Roczdelskie Stowarzyszenie Sprawiedliwych Pionierów (*Rochdale Society of Equitable Pioneers*) [Holyoake 1922], spółdzielnię spożywców, która stała się zaczątkiem potężnego ruchu spółdzielczego nie tylko w Anglii, ale w całej Europie i Ameryce Północnej. W swoim założeniu miała to być jednostka gospodarcza i społeczna. W opracowanym przez nich statucie naj-

ważniejsza idea, tj. „wychowanie ku demokracji osób równych”, nawiązywała do koncepcji socjalizmu zrzeszeniowego [Boczar 1979]. Zasady sformułowane przez tkaczy rocdzelskich (tzw. zasady rocdzelskie) stały się wzorem dla wielu spółdzielni i tworzą do dzisiaj trzon zasad spółdzielczych przyjętych przez międzynarodowy ruch spółdzielczy. Obejmowały one [Brodziński 1999]:

- otwarte członkostwo w spółdzielni – ideał równości,
- zarząd i kontrola demokratyczna – ideał „ludowładztwa”,
- zwroty od zakupów – tzn. określony procent z zakupów wracał do nabywcy, co pokazywało, że spółdzielnia nie jest nastawiona na maksymalizację zysków, lecz na zaspokojenie potrzeb swoich członków,
- ograniczone oprocentowanie udziałów – co miało budować solidarność członków, osoby zasobniejsze finansowo przez wspomaganie spółdzielni świadczyły pomoc osobom słabszym ekonomicznie,
- sprzedaż za gotówkę – oznaczało ujawnienie realizmu ekonomicznego, dostosowania do reguł rynku,
- prowadzenie wśród członków pracy społeczno-wychowawczej,
- neutralność religijna i polityczna spółdzielni – tolerancja i otwartość.

Na kilku kongresach Międzynarodowego Związku Spółdzielczego (w 1937 r. w Paryżu, w 1966 r. w Wiedniu, w 1995 r. w Manchesterze) jedynie uaktualniano powyższe zasady [Czternasty 2013].

3. Zakończenie

Podstawowe zasady i wartości spółdzielcze oparte na koncepcji Owena i kształtowane pod wpływem zmian społeczno-gospodarczych wskazują, że spółdzielnie są odpowiedzialne ekonomicznie i społecznie. W wymiarze ekonomicznym świadczy o tym m.in. to, że spółdzielnie:

- nie są nastawione na maksymalizację zysków, lecz na zaspokojenie potrzeb ekonomicznych swoich członków,
- istnieje solidarność gospodarza między członkami,
- cechują się realizmem ekonomicznym i dostosowaniem do reguł rynku,
- usamodzielniają swoich członków w różnych dziedzinach życia gospodarczego przez usunięcie pośrednictwa handlowego,
- wzmacniają przedsiębiorczość swoich członków poprzez to, że członkowie wnoszą odpowiednie udziały i demokratycznie zarządzają majątkiem spółdzielni, którego część jest niepodzielna i jest wspólną własnością spółdzielni; członkowie otrzymują bardzo małą dywidendę (lub nie otrzymują jej w ogóle); uzyskane przez spółdzielnię nadwyżki bilansowe przeznaczane są na jej rozwój, podział wśród członków itp. (por. [Dyka (red.) 1998, s. 17–19]),
- w celu wzmocnienia pozycji rynkowej współpracują ze sobą nie tylko na szczeblu krajowym, ale i międzynarodowym.

Odpowiedzialność społeczna realizowana przez spółdzielnie jest określona poprzez m.in.:

- dobrowolne i otwarte członkostwo (bez dyskryminacji płci, rasy, pozycji społecznej, przekonań politycznych i religijnych),
- demokratyczne zarządzanie przez członków spółdzielni (swobodny udział w wyrażaniu opinii, braniu udziału w kontroli, czynne i bierne prawo wyborcze do wybieralnych organów spółdzielni)¹,
- samorządowe, samopomocowe organizacje, nawiązujące współpracę z innymi organizacjami, w tym kapitałodawcami, nie naruszając ich niezależności,
- podnoszenie kwalifikacji członków spółdzielni i informowanie opinii publicznej o spółdzielczości,
- współpracę spółdzielni ze społecznością lokalną, działalność na rzecz lokalnej społeczności i jej problemów, w tym ochrony środowiska.

Podsumowując, można stwierdzić, że spółdzielnie, których zasady funkcjonowania wywodzą się z idei socjalizmu utopijnego, są odpowiedzialne nie tylko wobec członków spółdzielni, ale i społeczeństwa, w tym społeczności lokalnych, w wymiarze ekonomicznym i społecznym. Łączenie odpowiedzialności ekonomicznej i odpowiedzialności społecznej przez spółdzielnie można odnaleźć w koncepcji CSR, która zakłada odpowiedzialność przedsiębiorstwa za swoje działania w różnych aspektach, głównie ekonomicznym i społecznym, również wobec ogółu interesariuszy. Ponieważ pierwsze spółdzielnie powstały kilkadziesiąt lat wcześniej niż pierwsze próby zdefiniowania CSR, można stwierdzić, że funkcjonowanie tych podmiotów miało wkład, jako przykład, w rozwój koncepcji CSR.

Literatura

- Adamczyk J., 2001, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Wyd. AE w Krakowie, Kraków.
- Boczar K., 1979, *Spółdzielczość*, PWE, Warszawa.
- Bowen H.R., 1953, *Social Responsibilities of the Businessman*, Harper & Row, New York.
- Brodziński M.G., 1999, *Dylematy rozwoju spółdzielczości w Polsce*, Fundacja Rozwój SGGW, Warszawa.
- Carroll A.B., 1979, *A three-dimensional conceptual model of corporate performance*, The Academy of Management Review, vol. 4, no. 4.
- CE 2002, *Commission of the European Communities, Communication from the Commission concerning Corporate Social Responsibility: A business contribution to Sustainable Development*, Brussels.
- Cunliffe J., Erreygers G., 2001, *The enigmatic legacy of Charles Fourier: Joseph Charlier and basic income*, History of Political Economy, no. 33(3).

¹ Wyjaśniając tę zasadę, Krajowa Rada Spółdzielcza w Polsce uzupełniła ją o „życzliwość, lojalność i rzetelność wobec innych członków spółdzielni” oraz wskazała, że spółdzielnie powinny cechować „poszanowanie kontrahentów spółdzielni przez rzetelność, uczciwość, fachowość i kulturę postępowania we wzajemnych stosunkach” [Krajowa Rada Spółdzielcza 2003, s. 7].

- Czternasty W., 2013, *Determinanty rozwoju spółdzielczości w różnych warunkach ekonomiczno-społecznych*, Wyd. AM, Toruń.
- Donnachie I., 2012, *Towards a New Moral World*, History Today, February.
- Dyka S. (red.), 1998, *Spółdzielczość we współczesnej gospodarce*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
- Heywood A., 2007, *Ideologie polityczne*, PWN, Warszawa.
- Holyoake G.J., 1875, *History of Co-operation*, vol. I, *Pioneer Period 1812 to 1844*, Trübner, London, s. 32; cyt. za: K.M. Cwynar, *Kooperatyzm jako idea demokracji uczestniczącej*, ΣΟΦΙΑ. Journal of the Philosophers of Slavic Countries 2012, nr 12, s. 98.
- Holyoake G.J., 1922, *History of the Rochdale Equitable Pioneers*, GEORGE ALLEN & UNWIN LTD., London, http://gerald-massey.org.uk/Holyoake/c_rochdale_1.htm (29.6.2015).
- Kapusta F., 2006, *Przedsiębiorczość. Teoria i praktyka*, Wyd. Forum Naukowe, Poznań.
- Krajowa Rada Spółdzielcza, 2003, *Karta etyki spółdzielczej*, KRS, Warszawa.
- Krzywicki L., 1903, *Stowarzyszenia spożywcze. Ustęp z dziejów kooperacji*, Warszawa.
- Kumar K., 1990, *Utopian thought and communal practice. Robert Owen and the Owenite communities*, Theory and Society, no. 19, Kluwer Academic Publishers.
- Landreth H., Colander D.C., 1998, *Historia myśli ekonomicznej*, PWN, Warszawa.
- Leopold D., 2011, *Education and Utopia: Robert Owen and Charles Fourier*, Oxford Review of Education, vol. 37, no. 5, s. 621–623, 632.
- Majler J., 1965, *Doktryna etyczna Karola Fouriera*, Książka i Wiedza, Warszawa.
- Mclaren D.J., 1996, *Robert Owen, William Maclure and New Harmony*, History of Education, vol. 25(3).
- Owen R., 1959, *Wybór pism*, tłum. M. Przyborowska, PWN, Kraków.
- Owen R., 1991, *A new view of society and other writings* (ed. G. Claeys), Penguin Books, London.
- Piechowski A., 2008, *Gospodarka społeczna i przedsiębiorstwo społeczne w Polsce. Tradycje i przykłady*, [w:] Leś E. (red.), *Gospodarka społeczna i przedsiębiorstwo społeczne. Wprowadzenie do problematyki*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Piekara A., 2000, *Samorządność, samorząd, rozwój*, UW, Centrum Studiów Samorządu Terytorialnego i Rozwoju Lokalnego, Warszawa.
- Rok B., 2013, *Podstawy odpowiedzialności społecznej w zarządzaniu*, Poltext, Warszawa.
- Sikora A., 1989, *Fourier*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- UCL 2015, http://www.ucl.ac.uk/bloomsbury-project/institutions/equitable_labour_exchange.htm (1.7.2015).